

SIPOS FERENC: MUNKÁVAL KAPCSOLATOS SZANKCIÓK A MAGYAR BÜNTETŐJOGBAN (BUDAPEST: HVG-ORAC 2019) 376.

Sipos Ferenc két komoly feladatra is vállalkozott könyvében, egyrészt, hogy bemutassa a munkabüntetések kialakulásának történetét, az azokat megalapozó nemzetközi forrásokat, másrészt, hogy a munkabüntetések hazai szabályainak vizsgálata mellett európai kitekintést is adjon a jogintézmény gyakorlati alkalmazhatóságáról. Az elemzés öt nagy szerkezeti egységre tagolódik. A bevezető részből megismerhetjük az emberiség munkához való viszonyát, annak különböző stációit az antikvitástól az ipari forradalomig, illetve azt a szemléletváltást, amely lehetővé tette, hogy a munka szankcióként funkcionálhasson a társadalomban. A második rész a magyar szabályozás történetére koncentrálna vizsgálja azokat büntetőpolitikai elveket, amelyek mentén bevezették a munkabüntetések különböző formáit. Ez a gondolati egység a rendszerváltozással zárul, és kiváló elméleti alapul szolgál a hatályos szabályozás bemutatásához a harmadik részben. Ezt követően megismerkedhetünk a munkabüntetések alkalmazásának hét európai példájával, elsősorban a skandináv államokra fókuszálva.

A hazai és európai szabályozás alapos és kritikus szemléletű bemutatásán túl azonban mást is kapunk a monográfiától. Sipos Ferenc új műfajt teremtett: a szórakoztató jogirodalmat. A hazai jogtudományban szinte elkerülhetetlen, hogy egy jogintézmény bemutatása alapos és általában száraz történeti áttekintéssel induljon. E kötetben az elméleti alapvetés és a történeti fejezetek csaknem a monográfia felét teszik

ki, azonban olyan szellemesen és élvezetesen megírva, mint egy történelmi kalandregény. Az érzékletes példák és az olvasó felé tett kikacsintások magával repítik az olvasót a különböző történeti korszakokba, és rendkívül plasztikussá teszik azt a társadalmi közeget, amelyben az egyes munkabüntetések bevezetésre kerültek, majd szükségképpen megbuktak.

Ez a történeti áttekintés nemcsak önmagában érték, hanem fontos elméleti támpontként szolgál egy másik munkavégzési kötelezettséghez kapcsolódó jogintézmény, a közmunka buktatóinak az alaposabb megértéséhez is. Igen tanulságos a dologházak bevezetésének indokolása. A dologházak felállítása szoros kapcsolatot mutat a XIX. század második felében bekövetkező gazdasági és társadalmi változásokkal, elsősorban a bérmunka megjelenésével és az ezzel együtt járó szegénység és a szociális kirekesztettség növekedésével. Így az első dologházak valójában a szegénygondozás eszközeivé váltak, lakói pedig azok lettek, akik nem tudtak integrálódni a kapitalista társadalomba. Stigmatizálódtak azok a nincstelenek, akiknek a munkaképességük ugyan megvolt, de mégsem dolgoztak. A közvélekedés szerint a munkakedv hiányát a munkára szoktatással lehetett „kezelni”. Jól példázza a korsellemet a szerzőnek Balla Kálmántól vett idézete, amely szerint a társadalomnak kötelezettsége megvédenie magát azoktól, akik saját megélhetésükről nem gondoskodnak, azaz „*hereként akarnak a társulat szerzeményiből élőködni*” (93. o.); ennek eszköze pedig

a munkára kényszerítés. A munka általában állami nagyberuházáshoz, például útépítéshez vagy folyószabályozáshoz kapcsolódott. Balla szerint ezeknek a „henyélőknek” a dologházból szabadulására akkor kerülhetett sor, ha szorgalmukkal kiérdemelték, és önálló munkavállalásra már alkalmasnak látszottak. A dologházakra az általános munkakényszer volt jellemző, a beutaltak semmilyen formában nem kaptak szabadságot munkájuk jellegének megválasztásában. A munkára nevelés alapvető elvei azonban már a kezdetektől sérültek; a beutaltak olyan munkát végeztek, amely nem illeszkedett a korábbi tapasztalataikhoz, így nemcsak az így végzett munka hatékonysága, hanem a társadalmi visszailleszkedés sikere is megkérdőjelezhető volt. Sipos arra is rámutat, hogy az alacsony hatékonyság és a motiváció hiánya miatt nem sikerült a dologházakat bekapcsolni a gazdasági élet vérkeringésébe. Ennek oka pedig az volt, hogy a beutaltak elveszítették szociális kapcsolataikat, munkájuk társadalmilag értelmetlen volt, és a közvetlen kényszer hatására minden méltóságát elveszítette. (113. o.) Bár a dologházi beutaltak iskolai képzésben is részesültek, és erre szorgalmi jegyet is kaptak, mivel a végrehajtás során a munkakényszer dominált, a nevelési célok a gyakorlatban nem valósultak meg.

A rendes és munkás társadalmi életre nevelés gondolata nem idegen a XXI. századi magyar szabályozástól sem. 2011 után a legfontosabb foglalkoztatáspolitikai eszköz a közmunka lett, amelynek deklarált célja, hogy munkanélkülieket visszavezesse a nyílt munkaerő piacra. Bár a közmunka valóban eszköz lehet az egyén munkaerőpiaci kapcsolatának erősítéséhez és a munkatapasztalatának megfelelő munkalehetőség fenn-

tartására, az, ahogy a Magyarországon a 2011. évi CVI. törvény alapján intézményesült és megvalósult, inkább idézi a régi dologházak elképzeléseit, mint az aktív munkaerőpiaci eszközök modern formáját. A munkaválasztás szabadságának megvonása és a végrehajtás során a helyi önkormányzati hatalomnak való kiszolgáltatottság tovább növeli a társadalmi egyenlőtlenséget, és még kiszolgáltatottabbá teszi azokat, akik a megélhetési forrás nélkül maradtak.

Sipos az európai modellek bemutatása során több helyen rámutat arra, hogy az önkéntesség és a munka megválasztásának szabadsága az a két feltétel, amely a munkával vagy munkára nevelés eredményességének kulcsa lehet. A közfoglalkoztatás során a munka és a munkáltató megválasztásának szabadságától való megfosztás (az ellátórendszerből való kieséstől való félelmet most nem említve) olyan kényszerítő eleme a hazai közfoglalkoztatásnak, amely az emberi méltósággal való összeegyeztethetőség kérdését veti fel.¹ Az emberhez méltó munkakörülmények és munkafeltételek, az értelmes és nem megalázó munka biztosítása a közfoglalkoztatásban is alapvető értékek, de legalábbis azoknak kellene lenniük. Az alapvető jogok biztosa több alkalommal vizsgálta a hazai közmunkaprogramokat, és felhívta a figyelmet azok alapvető jogokat sértő mozzanataira. A „rendes” életvitelhez szoktatás is megjelent a közfoglalkoztatásról szóló törvényben és az ahhoz kapcsolódó jogszabályokban, ám ezeket a rendelkezéseket az Alkotmánybíró-

¹ LEHOCZKYNÉ KOLLONAY Csilla: „Előszó” in ZEMPLÉNYI Adrienne (szerk.): *A Munka Méltósága projekt*, (Budapest, AJB Projektfüzetek 2013/4.) 10–11.

ság megsemmisítette.² Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ez a mozzanat az önkormányzatok számára arra teremtett lehetőséget, hogy a szociális ellátást kérelmezők és az arra jogosultak életmódját, életvezetését a belső magánszférájukban ellenőrizzék, amely szükségtelenül korlátozza a magánszférát, és így az emberi méltósághoz való jog sérelméhez vezet. Bár a közfoglalkoztatás hatályos szabályaival kapcsolatos legfőbb kritika továbbra is az emberi méltóságot sértő, megalázóan alacsony munkafeltételek mentén való végrehajtás, nem mehetünk el amellett, hogy a program gazdasági hatékonysága is bizonyítottan alacsony, illetve legfontosabb célját, az elsődleges munkaerőpiacra való visszavezetést sem segíti.³ A közfoglalkoztatás eredménytelensége feltehetőleg hasonló okokra vezethető vissza, mint amelyek a múlt században a dologházak kudarcát okozták.

A könyv második fele tartalmazza egyrészt a hatályos büntetőjogi szabályok bemutatását, másrészt pedig e szabályok következetes és értő kritikáját. Sipos megállapításai kidolgozott elméleti alapját adják a könyv végén megfogalmazott anyagi és eljárásjogi reformjavaslatoknak. A nemzetközi példák jól illusztrálják, hogy a munkabüntetés nem a gondosan kimunkált részletszabályoktól, hanem a végrehajtásra fordított energiától, figyelemtől és megfelelő anyagi erőforrásoktól lesz eredményes. Ezért különösen fontos a könyvnek az az alfejezete, amely számszerű kimutatást ad a közérdekű munka költséghatékonyágáról egy TÁMOP program pél-

dáján keresztül. A közérdekű munka a szabadságvesztés kiváltásán túl konkrét gazdasági haszonnal is járhatna, amely a fokozottabb alkalmazása mellett szóló egyik legnyomósabb érv. Annál is inkább érdemes lenne a gyakorlatban is hasznosítani Siposnak azokat a *de lege ferenda* javaslatait, amelyek a közérdekű munka gyakorlati alkalmazhatóságát növelnék, mivel a hazai börtönkörülmenyekre jellemző túlzásfoltosság ezzel csökkenthető lenne. Így az Európai Emberi Jogi Egyezménynek való megfelelés is inkább biztosított lenne, ezzel pedig az Egyezmény 3. cikkének sérelmére alapított kártérítési perek száma is csökkenhetne.⁴

Kevés olyan kérdés van, amelynek tárgyalására Sipos Ferenc nem tér ki. Az egyik a kényszermunka tilalmának és az ezzel kapcsolatos európai emberi jogi egyezményeknek a részletes bemutatása. Sipos sajnos csak néhány oldalt szentel azoknak a jogszabályhelyeknek a bemutatására, amelyek nemzetközi egyezménybe ütköznek. A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárásról végrehajtásáról úgy rendelkezik, hogy közérdekű munka végzésére a gazdasági élet valamennyi résztvevőjénél lehetőség nyílik, holott az ILO 29. számú Egyezményének 2. cikk 2c) pontja tiltja, hogy a bírói ítélettel munkára kötelezett személyeket magán-személyek, vállalatok vagy egyesületek rendelkezésére bocsájtsák munkavégzés céljából. Ugyanígy a 2. cikk 2c) pontjába ütközik az a hazai gyakorlat, amely lehetővé teszi, hogy a munkabüntetések úgy hajtsák végre, hogy abban a

² 30/2017 (XI. 14.) AB határozat.

³ HUNGLER Sára – KENDE Ágnes: „Nők a családszervezés és foglalkoztatáspolitikai keresztútján” *Pro Futuro* 2019/2. 1–15.

⁴ Lásd például: Varga és mások Magyarország elleni ügye, 14097/12., 45135/12., 73712/12. számú kérelmek, az EJEB 2015. március 10-én kelt ítélete.

pártfogó felügyelő nem vagy nem a büntetés kitöltéséig vesz részt. Tekintettel arra, hogy a 29. számú Egyezmény az ILO alapegyezményei közé tartozik, és így kiemelt fontosságú a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet és az abban részes államok számára, érdemes lett volna bemutatni, hogy milyen következményekkel jár vagy járhat, ha egy részes ország nem felel meg az egyezmény követelményeinek. Különösen időszerűvé teszi ezt a kérdést, hogy az ILO jelentéstételre hívta fel Magyarországot a 29. számú Egyezményben foglaltaknak való megfelelés ellenőrzésére.⁵

A másik terület, ahol szívesen megismerné az olvasó a szerző részletesebb álláspontját is, az a munkabüntetések alkalmazásának modern kori előnyei, elsősorban a szabadságelvonással járó büntetésekhez képest. A szerző bemutatja a közérdekű munka hazai és európai alkalmazási gyakorlatának eredményeit, különös tekintettel a visszaesők számának alakulására, azonban az olvasó teljesebb képet kaphatna, ha ezeket az adatokat a szabadságvesztéssel járó büntetésekkel kapcsolatban is megismerhetné. Az közérdekű munka sikerének egyik lényeges fokmérője a skandináv államokban az alacsony visszaesési ráta, azonban ezeket az adatokat a hazai gyakorlatból egyáltalán nem kapjuk meg, pedig önmagukban és a szabadságelvonással járó büntetésekkel összehasonlítva is érdekesek és tanulságosak lennének.

A pártfogó felügyelettel kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdések bemuta-

tásával Sipos Ferenc egy olyan problémára is rávilágít, amely messze túlmutat a közérdekű és a jóvátételi munka büntetőjogi nehézségein. Ez pedig a reintegrációs szemlélet teljes hiánya az állami büntetőpolitikában. Sipos a jóvátételi munka kapcsán mutat rá arra, hogy a megfelelő létszámú pártfogói felügyelet lehetővé tenné, hogy az elkövetők hatékony segítséget kapjanak egy tervszerű életvitel kialakításához, amely az intézkedés sikerének alapköve, és sikerrel csökkenthetné a visszaesések számát. A pártfogó felügyelőnek kulcsszerep jutna a közösség védelmének erősítésében és az elkövető társadalmi integrációjában. Ehhez képest a pártfogók nemzetközi összehasonlításban is rettenetesen magas munkaterhe lehetetlenné teszi, hogy érdemi segítő munkát végezzenek, szerepük pusztán az adminisztrációra korlátozódik a gyakorlatban. Sipos rámutat arra is, hogy az intézkedés bevezetésének célja valójában nem a gyakorlati igények megvalósítása volt, hanem a nemzetközi jogi kötelezettségeknek való névleges megfelelés.

Sipos Ferenc monográfiája egy nagy gondtal és társadalmi érzékenységgel megírt mű, amely azon túl, hogy jogtudományi szempontból is jelentős, egyben rendkívül élvezetes és szórakoztató olvasmány is. Őszintén ajánlom mindenkinek, büntetőjogi érdeklődésének mértékétől függetlenül.

Hungler Sára*

⁵ Reports requested and replies to CEACR comments: C029 - Forced Labour Convention, 1930 (No. 29), Hungary, www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:51:0::NO:51:P51_CONTENT_REPOSITORY_ID:2542990:NO.

* PhD, tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4; egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3.
E-mail: hungler.sara@tk.mta.hu.